

## Pavol Bargár: Mýty současného člověka (Posudek disertační práce)

Na závěr postgraduálního studia na katedře religionistiky ETF UK předkládá Mgr. Pavol Bargár disertaci s uvedeným názvem. Jde o velmi důkladnou studii o 203 stranách textu a dalších 19 stranách, obsahujících celkem 260 položek použité literatury. Práce, psaná ve slovenštině, je rozdělena na dva základní sektory. Každý z nich obsahuje řadu oddílů a ty jsou členěny na jednotlivé kapitoly. Práce se však vyznačuje ještě dalším, tentokrát obsahovým členěním uvnitř obou sektorů. V prvním sektoru, v oddíle 1.1 a 1.3, předkládá autor svá hlediska k problému mýtu jako takovému. Naproti tomu v oddílu 1.2 téhož sektoru analyzuje problematiku mýtu u vybraných autorů, kteří se zabývají mýtem v rámci svých vědních disciplin. Zde P. Bargár pojednává o pojetí mýtu u J.G. Frazera, C.G. Junga, M. Eliadeho, Cl. Lévi-Strausse..

V sektoru 2. v oddíle 2.1 nazvaném *Interpretácie vybraných literárnych diel*, analyzuje pak autor pojetí mýtu u Michaila A. Bulgakova v jeho díle *Majster a Margaréta* (česky *Mistr a Markéta*); v oddíle 2.2 se soustřeďuje na interpretaci díla G. Orwella: *1984*. V třetím rozboru, sloužícím dalšímu zkoumání mýtických látek, uvádí v oddíle 2.3 knihu japonského autora H. Murakamiho: *Kafka na pobřeží*. V oddíle 3.4 výše uvedeného sektoru se pak setkáváme s interpretací knihy P. Austera: *Sklené město* (jde o první díl autorovy trilogie *The New York Trilogy* v slovenském překladu)

Práce má v úvodu anotaci, která je uvedena i v anglickém překladu, obsahuje dále několik klíčových slov a poděkování školitelům prof. M. Balabánovi., Doc. P. Hoškovi z ETF UK a prof. M. Burgunderovi z Heidelbergu, kde byl autor disertace na studijním pobytu. Práce je opatřena kratším úvodem, v němž se čtenář seznámí s autorovou vykladačskou strategií, se směrem průzkumu problematiky mýtu. Odvolává se přitom na inspiraci, které se mu dostalo při četbě díla M. Eliadeho: rozhodl se v navázání na jeho poznámku, že dosud nebylo napsáno dílo, které by se věnovalo mýtům moderního člověka, zaměřit mj. na rozbor prozaických děl několika světově proslulých autorů, aby doložil, že mýtotvorná fantazie je přítomná i v současné moderní a postmoderní literatuře, ba dokonce, jak zdůrazňuje ve své práci, v umění vůbec, včetně muzického.

Mýtus je podle Bargára příběh, narativ. Proti Eliademu, který spojuje mýtus s „prapůvodní událostí“, svátostným děním, autor se vrací k původní řecké etymologii a chápe mýtus jako slovo, řeč, příběh (60). Důraz na narativní složku však nestačí. Pro odlišení mýtu od „obyčejných“ příběhů je potřebí přidat ještě složku symbolickou. Tu chápe v souvislosti se symbolem, jako vzorci chování, paradigmatu (61). Oba tyto prvky považuje autor za sounáležité, žádný z nich nesmí být opominut (61), ani nesmí být jeden upřednostněný vůči druhému. Zatímco symbol představuje invariantní – a v důsledku toho stabilizovanou složku mýtu, - druhý, naopak složku variantní a tedy obtížně přenosnou z jednoho kulturního prostředí do odlišného. Je spojena s aktualitou vyprávění. Invarianty mají svůj korektiv ve variacích, které přinášejí událostní, příběhová složka narace (61).

Svým pojetím navazuje autor výslovně na N. Fryeho a P. Ricouera (61n). Možnost vzniku mýtu, uvádí do souvislosti s povahou samotného jazyka (63) – Mýtus se může zrodit jen v jazykovém prostředí. Mýtus je podle Bargára příběh založený na imaginaci, umožňující prostřednictvím symbolů a mýtických motivů otevírat nové a budoucí. (V polemice proti Fraserově pojetí mýtu). Autor připouští, že určitá státnost symbolů brzdí dynamiku narativy.

Přesto je obojí v tvorbě a následné exegezi mýtu důležité: symbolika i narativita. Narativita, jako druhá složka, mýtus dynamizuje, dodává mu časovou dimenzi a umožňuje jeho různé, dokonce v různých směrech rozbíhavé časové trajektorie. Díky narativitě nevězí mýtus v bezčasí, na jakémśi počátku, který je mimo dějiny. Na některých místech knihy se autor právě v tomto bodě obrací kriticky vůči L. Hejdánkovi a jeho pojetí mýtu.

To je základní východisko Bargárovy studie i její závěr: mýtické látky nejsou svázány s archaickým věkem. Provázejí lidskou společnost od nepaměti po dnešek, a zcela jistě budou provázet lidské pokolení i v budoucím věku. Je tomu tak proto, že mýtotvorná aktivita je podle autora neodlučitelně spojena s fenoménem řeči. Dalo by se skoro říci: kde je řeč, tam je mýtus. Bargár sleduje zároveň druhou podstatnou myšlenku v celé své práci: mýtus není vyprávění, ať už v podobě literární či jako scénář kultického děje, jež má přivrátit pozornost účastníků výlučně k prapočátkům, stojícím v jakémśi bezčasí. Mýtus je stejně tak schopný anticipovat a modelovat svými narativy i přicházející čas. Jeho orientace je v zásadě otevřená, dynamická, protože dokáže spojit invariantní složky s těmi, které jsou citlivé pro časové proměny, okolnost, kterou Bargár terminologicky označuje jako radikální typologii.

Výhodou radikální typologie je schopnost postihnout řadu transformací mýtických vyprávění v důsledku proměny dějinné scény již procházíme. Cílem radikální typologie je osvobození imaginace (71). Imaginace je použitelná v časové lince dějin „dozadu“ i „dopředu“: k interpretaci minulých dějů i dění eschatologické povahy. Jejím charakteristickým rysem je perspektivita, která je s to měnit v interpretačním pohybu pozice, není fixována na ten či onen prvek narace, ani ho nenadřazuje jednou provždy ostatním. V tomto smyslu odpovídá takový přístup postmoderní mentalitě. Nicméně autor se brání závěru, že by tento tčkový moment, který je s narací a její imaginativností spojen, musel nutně vést k relativitě hodnot. Nutí nás naopak k tomu, abychom vzali vážně kontext, v němž sami žijeme, a k němuž se příběh ve svém sdělení přimyká a má pro nás významné poselství.

Tuto podvojnou charakteristiku mýtického příběhu, která je v napětí s výkladem mýtu jako pasivní přivrácenosti k jakoby mimo čas se odehrávajícímu „dění“, nalézá Bargár i ve propracovaných rozborech děl výše jmenovaných autorů. Autory kritizuje, pokud chápou mýtus jednostranně jako orientaci k prapočátku (např. M. Eliade), a kladně přijímá hlediska těch, kdo chápou mýtus jako otevřený příběh (např. Ricoeur). Interpretace celé řady myslitelů, kteří se zabývají problematikou mýtu, je citlivá a podložená řadou citací.

Jak jsem již naznačil P. Bargár přijímá kladně „zjevovatelskou“ funkci mýtu i pro současného člověka. Mýtotvorná aktivita je součástí duchovního světa i v čase postmoderny. Není primitivním sebeporozuměním pouze archaických lidí. Může být inspirací, povzbuzením i pro dnešního člověka za předpokladu, že se mýtickému vyprávění otevře a pokusí se mu porozumět. Toto porozumění bude patrně od člověka k člověku různé, ale v každém případě inspirativní. Může se stát překvapivě pointované a kontrastní k tomu, co každodenně prožíváme. A v tomto smyslu se může stát výzvou k restrukturalizaci vlastního myšlení i postojů.

Disertace je psaná bohatým jazykem, je invenční, v mnoha ohledech inspirativní. Jakkoli se může zdát, že autor vyslovil své základní přesvědčení o pozitivním hodnotě mýtu pro dnešního člověka příliš brzy (56n), a nikoliv až po rozborech díla různých autorů, a tedy jako postupnou, před zraky čtenáře vypracovávanou pozici ve stylu „bylo říkáno starým, ale já pravím vám“, je třeba uznat, že jeho argumenty jsou nosné. Je si přitom vědom, že na půdě Nového zákona – autor uvádí např. 1 Tm 1,4; 4,7; 2 Tm 4,4; Ti 1,14; 2 Pt 1,16 – je mýtus hodnocen „naskrze negativne, práve jako už spomínané „bajky“ (16). Jako korektiv uvádí

rané církevní otce, u nichž se podle něho setkáváme s názorem, že mýty obsahují pravdu ve formě alegorie. P. Bargár se spokojuje s tímto konstatováním a dále mýtus na půdě Bible nesleduje. To zdůvodňuje tím, že zvolil jinou perspektivu zkoumání povahy mýtu, o čemž vskutku svědčí celkové zaměření jeho disertace.

Pokusím se na závěr vyslovit dvě připomínky. Již během četby jeho pozoruhodné práce jsem si všiml, že etický rozměr je v koncepci mýtu, kterou kolega Bargár rozvíjí, stranou zájmu. Při analýzách, které by vstoupily do nitra narativní složky mýtu bychom na něj bezpochyby narazili. Ale šel bych ještě o krok dále. Ve vztahu jedince k sobě samému i vůči těm, s nimiž osobně přichází do styku, tedy v oblasti subjektivní a personální etiky, klade se otázka, jak by byl mýtus v Bargárově interpretaci použitelný v rámci vztahů, které personální rovinu přesahují. Jinými slovy, zda Bargárova „noetika“ mýtu má potřebné sensorium pro analýzu mezilidských vztahů zprostředkovaných anonymními silami (trh, instituční vazby, stát apod.). Do takových vztahů vstupují lidé každodenně v masovém měřítku. Jakou funkci má v takové situaci mýtus? Neodvrací pozornost od těchto vztahů? Není návodem či podnětem spíše k úniku, než k zvládnání negativních důsledků postmoderní společnosti? Už v samotném zjištění, že v takových vztazích se lidé denně ocitají, vyžaduje pojmové instrumentárium, které přesahuje individuální a personální rovinu. Zde se musí uplatnit něco dalšího vedle narativní a symbolické složky mýtického vyprávění. Zde musí zapracovat *logos*. To není ani autorovi cizí. Sám zapojuje *logos* v souvislosti s mýtem do hry. Teď půjde o jeho vypracovanou roli analytického nástroje, která je v oblasti sociálních vztahů zvláště významná. Může odkázat i na etickou povahu výše zmíněných vztahů, kterou sám mýtus, jak se zdá, nemá explicitně a přednostně na mysli. Otázka zní: Jak je etický aspekt přítomen a „ohledán“ v pojetí mýtu, který autor předkládá?

Ve svých výkladech jako variantní vyjádření vztahu mezi narací a symbolem uchyluje se autor k další interpretační dvojici: hovoří o ideologii a utopii, jejichž dialektickým spojením je mýtus (56). V této souvislosti je třeba uvážít, v jakém smyslu používáme termín ideologie. Zdá se, že autor má na mysli pojmově ucelený obraz, či spíše odraz skutečnosti. Jde však o složitou kompozici, která by si po zkušenostech s ideologiemi dvacátého století zasloužila sama o sobě hlubšího rozboru. O to více pak, je-li ideologický obraz skutečnosti spojován s mýtem. Zde chci odkázat na knihu *Ideologie a utopie* z r. 1929 K. Mannheima, sociologizujícího filosofa, která může poskytnout v tomto směru bohatý materiál. Je též třeba mít na paměti pojetí ideologie, jak o něm hovoří Marx: u něho jde o obraz světa, který slouží k sebeobhajobě těch, kdo ve společnosti vládnou. Ideologie se stává účelově zvolenou kamufláží společenské nadvlády. Po zkušenosti s komunistickou ideologií je, po mém soudu, na místě držet se tohoto negativního pojetí ideologie. Dnešní užívání termínu ideologie jako více méně neutrálního obrazu reality, je po mém soudu zavádějící.

Tyto dvě malé korektury jsou spíše poznámkami na okraj. Nejsm svou profesí religionista, proto jsem se svými kritickými poznámkami přiblížil problému, o kterém pojednává znamenitá disertace Bargárova, pouze jakoby „z boku“.

Závěr: jsem přesvědčen, že disertační práce P. Bargára *Mýtus současného člověka* je velmi zdařilá, bohatě fundovaná analýza fenoménu, který, jak se ukazuje, patří k těm aspektům lidského pobytu na zemi, jež nelze ani v současnosti přehlížet.